

DE MINZAMEN

BOEKEN VAN KOEN PEETERS

Fijne motoriek (poëzie, 2006)

Grote Europese roman (roman, 2007)

De bloemen (roman, 2009)

Duizend heuvels (roman, 2012)

Miavoye. Op bedevaart naar Paul van Ostaijen (samen met Pascal

Verbeken, Koen Broucke en Peter Holvoet-Hanssen, 2014)

De mensengenezers (roman, 2017)

Kamer in Oostende (roman, 2019)

Koen Peeters

De minzamen

Roman

2021

DE BEZIGE BIJ
AMSTERDAM

Copyright © 2021 Koen Peeters
Omslagontwerp Gert Dooreman
Omslagbeeld Stephan Vanfleteren
Foto auteur Saskia Vanderstichele
Vormgeving binnenwerk Aard Bakker
Drukwerk Wilco, Amersfoort
Bindwerk Abbringh, Groningen
ISBN 978 94 031 3061 3
NUR 301

debezigebij.nl

Bij de productie van dit boek is gebruikgemaakt van papier dat het keurmerk van de Forest Stewardship Council (FSC®) mag dragen. Bij dit papier is het zeker dat de productie niet tot bosvernietiging heeft geleid.

De macht van voorwerpen berust op de herinneringen die ze in zich bergen, en ook op spelingen van onze verbeelding en ons geheugen.

Orhan Pamuk

Verdriet en verlangen, dat is de mens ten voeten uit.

Patricia De Martelaere

1

In het Groot Begijnhof, in de Sint-Jan-de-Doperkerk, op de eenvoudige kist liggen de professorale toga's van de universiteiten van Leuven en Kinshasa. De kist wordt naar voren gedragen en in het midden neergezet op de katafalk.

De priester begint.

Hoor, zo stel ik mij nu voor.

Hoor 's hoe Remi stil in de kist naar ons ligt te luisteren, onder de hoge witte heiligenbeelden. Hoor hoe hij alle gefluister en muziek capteert, inclusief het voetengeschuifel, het kuchen en ademen. De fijne elektriciteit van onze gedachten tast hij af. Ook de blikken, zelfs het kleinste ogengeknipper van de kinderen zullen hem niet ontgaan. Eindelijk kan hij binnenkijken in de hoofden, via de ogen, de zielen spiegels waarin alles te lezen is. Het vrouwenkoor zingt z'n toonladders. Willem Vermandere weemoedig op de hobo.

Remi herkent al direct het geluid van de Westhoek.

Het is mooi wat vooraan wordt verteld. In de kerk galmen de woorden nogal hol, maar in de kist is de akoestiek perfect. Eindelijk droomt hij weer. Godzijdank, Remi, je droomt weer. In de laatste droom wordt niets meer vermoemd. Geen ingewikkelde symbolen of metaforen. Er is alleen dat beeld van de volle kerk, met het genereuze, gouden zonlicht dat op de koppen van de kerkgangers valt. Remi's ziel zindert. Zijn pijn is weg.

Eindelijk rust.

Remi herkent de mensen.

Die. En die, en die. En *tiens*, is die hier ook? Maar dat is lang geleden.

De familie, de proffen en de mensen van het dorp, de vrienden en collega's, opvallend veel oud-studenten ook.

Enfin, dit is het dan, denkt hij. Hij ligt daar rustig, hoeft niets meer te noteren.

Dat het is wat het is, dat zal het zijn.

Is er iets hierna? Wie zal het zeggen? Er zijn daaromtrent veel beloftes, mededelingen van hogerhand, maar zijn dat niet vooral manieren om nog liefdevol over een overledene te kunnen spreken? De geliefden terugzien? Welja, hier zitten ze. Anna zit tussen haar kinderen, schoonkinderen en kleinkinderen. Remi in de kist geniet volop van de roze strik in Mina's haar en bont gestreepte kousjes, Astrid met haar heldere blonde blik, en Louis' verwonderde trieste ogen. Zijn jonge jongensblik doet Remi denken aan zijn eigen jeugdfoto's.

Onbezwaard zwevend is hij nu.

Het doet vreemd aan: Remi ziet alles vanuit een hoogte,

en tegelijk is hij vlak voor ieders gezicht. Hij slikt als Stella snikt. Dit is mijn reis, denkt hij. Opnieuw hoort hij de klapperende wind rond de vliegtuigen die hij ooit nam, de auto's waarmee hij reed, zijn fiets om naar de campus te rijden. Niets neemt hij mee, alles in het leven is slechts een licht omhulsel van de laatste gedachten en gevoelens. Ze bewegen rond de kist als water rond een boot. Dit is zijn leven: het liedje dat hij nu neuriet. Alles wat hij nog denkt, is wat hier en nu gebeurt.

Het is een goed ritueel, zou Remi als nuchter professor in de antropologie concluderen. Niet te formalistisch, mooi doorleefd, geen uitleg van een uitlegger. Na de afscheidsviering praten de mensen nog na op de kasseien van het Begijnhof. Definitie van een begrafenis: mensen zien elkaar weer, herkennen elkaar rond de kist.

‘Ja,’ roept Remi hun toe.

‘Ja, ik besta in deze wereld,’ roept Remi, als de kist de kerk wordt uit gedragen. In zijn laatste lucide droom vaart hij op de stroom, tussen het echte sterfelijke leven en de geschiedenis. Hij had gelijk: dromen zijn niet zomaar banale neurologische producten van het brein.

*

Het was op een januariavond in Brussel, intussen vijf jaar geleden. Nog tijdens de redactievergadering van ons literair tijdschrift begint het hevig te sneeuwen, en ook daarna als wij samen eten bij Bonsoir Clara. Als steeds is de ontmoeting geanimeerd. Wij babbelen, babbelen en bevechten el-

kaar met onze meningen, verhalen, grappen en onze grote vriendschap. Wij eten, drinken en praten over wat een mens zoal kan en mag beweren. Filosofen durven graag doorbomen over zulke algemeenheden, terwijl schrijvers niet dubben, die schrijven maar raak.

Patricia vraagt mij welke mededelingen je kunt doen. Bijvoorbeeld over oorzakelijkheid, de causaliteit. Hoe vaak moeten, wetenschappelijk gezien, twee dingen als oorzaak en gevolg samen voorkomen om een causaal verband ertussen af te leiden?

Zij kijkt mij uitdagend aan.

Naïef en ongeschoold zeg ik dat het, in wetenschappelijke experimenten, altijd zo'n honderd procent moet zijn. Maar enkele keren is voor mij ook al voldoende. Patricia stelt heel formeel: 'Eén keer volstaat.' Ze citeert Paul Feyerabend: 'Two would be nice, one is enough.'

Intussen sneeuwt het volop met rijke, dikke vlokken van uitvergrote sneeuw kristallen, steeds meer en harder. Als ons gezelschap het restaurant verlaat, barst de sneeuwstorm los. De stadse wereld gaat op in dikke witte pixels, feestelijk en gul.

Iedereen verstomt. De stilte van de sneeuw gooit prompt een witte deken over ons. Onverwachts blijkt iedereen braaf, wat laf zelfs, in de stad te blijven of ze gaan naar huis met de trein, terwijl ik tenminste dapper in mijn auto stap. Ik denk nog: kijk 's aan hoe ik hier met mijn auto zal gaan sleeën.

Op de kleine Brusselse ring aan Sainctelette rij ik de tunnel in.

Als een vlinderslagzwemmer ga ik ondergronds, op en neer, onder de massieve buizen van nutsvoorzieningen

en dan weer opwaarts over een of andere onzichtbare metrotunnel. Ik voel me veilig onder het Rogierplein. Als ik bovenkom, ter hoogte van de Kruidtuin, waait en slaat de sneeuw woest van alle kanten tegen mijn auto. De storm gaat beangstigend hard. Ik val stil.

Ondanks het zwiepen van mijn ruitenwissers zie ik geen hand meer voor mijn ogen. Ik raak lichtelijk in paniek. Twee auto's voor mij raken de helling niet op en botsen. Natuurlijk, dit is slechts de doffe, alledaagse, de altijd banale blikshade, maar nu slipt mijn auto ook en schuift opzij. Ik heb geen controle. Angst slaat mij om het hart. Met veel moeite raak ik toch nog de helling op. Ik wil vooral zo snel mogelijk van de weg af, en vlak bij Madou gaat mijn auto loepzilver, slappend en schuivend met zot draaiende wielen, in een open plek langs de kant van de weg.

Ik stap uit.

Bevrijd, verlost sta ik naast mijn auto, midden in die werveling van verse, lichtgevende sneeuw. Ik staar naar de witte rotzooi rondom. Ik kreun en vloek.

Op dat moment komt daar een Volvo aanrijden. Hij toertert en zonder enige moeite stopt hij pal voor mij. Ik herken hem meteen: mijn oude professor antropologie. Remi, ik had hem de voorbije zomer nog gezien in de stad, ook in die zware Volvo. Hij discussieerde toen met een politieagent en speelde overtuigend de rol van de oudere, wat hulpeloze man.

Nu verschijnt hij als *deus ex machina*, hier in de sneeuw, ja haast goddelijk, alert en roekeloos, op winterbanden. Als een mechanische dandy, een kwajongen op een fiets, stopt hij vlak voor mij. Hij draait zijn raampje open. De sneeuw

waait driftig bij hem binnen.

‘Wat doe jij hier op dit uur, Paul?’

Ik beken: ik durf niet meer verder rijden. Ik vrees van nacht niet thuis te raken. Misschien overnacht ik best in mijn auto. Het is toch al laat?

‘Jongen toch,’ zegt Remi. ‘Stap in.’

Ik zie schuim op zijn lippen. Of zijn dat de sneeuwvlokken?

Haasrode, een dorp vlak bij Leuven. Zijn vrouw Anna slaapt al. Remi geeft mij hete thee en wij gaan zitten in zijn studeerkamer.

‘Hier werk ik,’ zegt hij. ‘Urenlang, vooral ’s nachts. Hier brandt altijd licht. De burens vinden het rustgevend als ze mij zien zitten.’

Het is een kamer met een breed venster boven zijn bureau. Alle wanden zijn voorzien van boekenplanken. In dubbele rijen staan de boeken, alsof hij diep binnen in een boekenpiramide woont. Remi is professor aan twee of drie universiteiten, dat verklaart al snel de massale hoeveelheid vakliteratuur.

Ik bewonder die overvloed.

‘Ben je daar ook gevoelig voor, Paul?’

‘Ja, natuurlijk,’ zeg ik. ‘Mag ik even...?’

‘Ja, jij mag.’ Het klinkt als een gunst die hij mij verstrekt.

Ik neem zomaar een boek uit het rek. Het is een stevig exemplaar, ingebonden en met linnen kaft, voorzien van een wikkel. Voorin staat een nummertje genoteerd, *GEN0549*, Remi’s naamstempel op pagina 3, en voorts over de pagina’s

verspreid, in fijn potlood, lijntjes en woorden, cijfers. Overal hierin zie ik Remi's persoonlijke sporen, toevoegingen, bedenkingen.

Het boek in mijn handen is *Tristes tropiques* van de antropoloog Claude Lévi-Strauss. Het boek dat begint met die ene geweldige zin: 'Ik heb een hekel aan reizen en aan ontdekkingsreizigers.'

'Wat bijzonder dat je net dit eruit kiest,' zegt hij.

In feite is dat helemaal niet bijzonder. Dit boek bevindt zich juist heel centraal, prominent op ooghoogte op het schap. Op de grafisch uitgewerkte kaft staat een menselijke figuur afgebeeld, met krulletjes, balkjes en hoekjes erop getatoeëerd in de vorm van een gezicht. Het hart van de figuur is een kruik, ook al met gelijkaardige motiefjes erop.

'Dit is het eerste, mijn allereerste antropologische boek dat ik ooit kocht,' zegt Remi. Hij neemt het snel weer van mij over en opent het, liefkozend. Eerste druk, 1955, uitgeverij Plon in Parijs. Naast dit boek staan twee andere versies van hetzelfde boek, merk ik. Het zijn een Engelse en een Nederlandse editie, beide net zo minutieus voorzien van zijn stempeltje, potloodtekens en notities.

Hij wijst mij de andere boeken aan van Lévi-Strauss. Wist ik trouwens dat Lévi-Strauss in Brussel geboren is, waar zijn ouders toen net toevallig op doorreis waren?

Wist ik niet. Nieuwsgierig wil ik nog een ander boek uithalen, maar Remi belet mij dat: 'Straks raakt alles hier in de war.'

Hoe hij zijn boeken schikt, vraag ik.

'Simpel is dat nooit. Ik heb geen tijd, vooral geen zin om

alles alfabetisch te zetten. Nu staat alles juist naar mijn gevoel.'

Hij heeft wel enkele grotere onderverdelingen, maar eigenlijk is er geen methode. Hij verplaatst ze geregeld en bovenaan is het hachelijk, geeft hij toe. Daar staat een halve meter Stijn Streuvels, de enige fictie die hij bezit. Hij moet een laddertje zetten om erbij te kunnen.

Ik kijk hem aan. Remi is weer helemaal de intrigerende prof die ik ken van vroeger. Ik maakte bij hem ook mijn scriptie.

Hij vraagt me: 'Zou het kunnen dat er iets tussen die boeken leeft? Dat er daar rode of zwarte sporen lopen, waarlangs transporten plaatsvinden om de denk- en voelwereld te voeden met inzichten en ze tegelijk te verstoren, om de opgeslagen reserves van chaos te onderhouden?'

Toen hij les gaf, sprak hij ook al in zulke lange complexe zinnen. We konden hem amper volgen.

Remi gaat door: 'Want door de taal van boeken raken we toch bij een of andere kwalijke kern. Sommige boeken hebben het gewicht van een voetnoot, andere bevatten genoeg DNA om een stad te stichten of om een wereld te vernietigen.'

We gaan naar boven. Daar heeft hij nog een grote kamer vol boeken.

Hij doet het licht aan en wijst boeken aan van Barthes, Bataille en Bourdieu. Hij zoekt naar een klein zwart boekje van Kristeva, maar hij vindt het niet meteen. Dat boekje, weet hij, gaat over de affecten, de driften, het gif ervan. Het

verwerpelijke dat zichzelf wil vernietigen. Het tomeloze en het bizarre. Wat je van je af gooit omdat het al het smerige, vuige in jezelf bovenhaalt en onbeschaamd toont. Afgesloten kelders, lastige familiegeschiedenissen...

Terwijl hij praat, gaat hij traag met zijn wijsvinger over een rij dierbare boeken. Er staat een Afrikaans beeldje tussen.

‘En tegelijk’ – Remi verplaatst zich naar een ander rek – ‘wijst dat verwerpelijke naar het meest sublieme wat een mens kan bedenken. Altijd begint het bij drift en agressie, ja ook het zot zijn, extase, secreties en perversies, de diefstal en het verbodene, de grenservaringen.’

Hij doceert net als vroeger. Ik herken mijn bevlogene professor, ook al ben ik moe en is het al lang na middernacht. Hij wijst nog wat verbanden aan in zijn boekenkast. Hij toont woorden in boeken als *oeil/oog* en *oeuf/ei* en *testicules* en *oculaire*. Zijn uitleg verwacht me. Heeft hij het nu over voyeurs met een vuile blik? Over onschuldige vormen die zeer lichamelijke details oproepen?

‘Ook al staan deze boeken hier netjes rechtop, er heerst daarin een chaos, wetteloosheid. De mens heeft rituelen nodig om het pre-rationele, het voorwereldlijke op te roepen, om te komen tot herinneringen aan het oneindige, het mysterie.’

Eigenlijk bedoelt hij dit: deze boeken zijn banale dingen, maar tegelijk zijn het ook rozige levende wezens van vlees en bloed. Hij kan niet anders dan ze de hele tijd bekijken, openslaan en verplaatsen: om ze telkens weer met elkaar in andere verbanden te schakelen.

Hij zwijgt.

Wordt hij nu ook moe?

Hij staat nog steeds voor de boekenkast. Zwijgend overloopt hij de titels en wijst hier en daar een boek aan met zijn pink of wijsvinger, maar hij zegt niets meer.

‘Misschien, misschien moet jij ooit nog een groot project van mij aannemen,’ zegt hij. Het klinkt melancholiek, in de halfduistere boekenkamer. Wat bedoelt hij? Ik kan zijn vreemde, zeer persoonlijke verzuchting niet meteen plaatsen.

‘Maar nu nog niet,’ vult hij snel zichzelf aan, voor ik hem iets kan vragen of antwoorden. Hij verwisselt nog twee boeken van plaats.

‘Nog lang niet,’ weert hij af met zijn twee handpalmen vooruit. Alsof ik al zou hebben aangedrongen, alsof hij mij van zich af wil houden. Uit een gangkast haalt hij een lichte eenpersoonsmatras die hij uitrolt tussen de boekenkasten.

Hij wijst de plek aan waar ik vannacht mag slapen. Zijn vrouw Anna, die intussen wakker is geworden, brengt me ook een laken en een Schots geruite deken.

‘Paul, mag ik je nu met aandrang vragen?’ vraagt Remi met fronsend voorhoofd. ‘Wil je vannacht van mijn boeken afblijven?’

Ik knik. Ik ben doodmoe. Hij doet het licht uit.

Midden in de nacht. Als ik mijn ogen open, zie ik melkwegnevels. Een nachtfoto vol stadslicht en rook. Een kunstatelier, een concertpaleis, ik ben in een *Wunderkammer*. Uit de boekenkast naast mij zie ik een gestrekt vrouwenbeen tevoorschijn komen. Stemmen, oorlogslawaai. Een kennel vol

hongerige honden. Ik sluit mijn ogen, ik open ze weer. Telkens als ik zo naar de kasten kijk, zie ik daarin iets bewegen.

Iets. Er verschuift daarin iets. Een boek, enkele boeken. Ik hoor een frêle kinderstemmetje zingen, als in hoge nood: ‘Schrijver, mag ik overvaren ja of nee?’ Ik vermoed of ik droom, ik stel mij voor dat in die kasten mensen zijn opgesloten, gestapeld tussen dekens, tussen opgezette tropische dieren, en bloed loopt op de stoep. Ik zie een zware vis van het ene rek naar het andere zwemmen.

Is er hier iets aan het doodgaan? Of wordt het juist geboren?

Ik knipper met mijn ogen. Dit is een droom, gelukkig, maar toch neem ik ontegensprekelijk het volgende waar: enkele boeken schommelen en beginnen hun plaats op de plank te verlaten. Zij schuiven, dansen en wringen zich op een andere plaats in hetzelfde of in een ander rek. Ik stel vast: zoals Remi zijn boeken overdag verschuift, zo gebeurt hier ’s nachts hetzelfde. Volautomatisch, zoals een schrijver zinnen, alinea’s en zelfs hoofdstukken verwisselt bij het schrijven, om zo telkens opnieuw de wereld te schikken, te bekijken en te begrijpen hoe zo in de kieren van de orde, de wet en de woorden het bloed, de schande en de schaamte verschijnen. Altijd opnieuw, met als enige doel – zo lijkt mij – te begrijpen hoe de mens ineenzit en met haken en ogen aaneenhangt van een goddelijke gebrekkige schoonheid.

Plots praat ik en associeer ik al zoals mijn oude professor.

’s Ochtends om zes uur ben ik al wakker. Ik doe iets wat ik niet laten kan: ik neem de Engelse pocketeditie van *Tristes tropiques* uit de kast en steek hem in mijn tas. Ik geneer

me hiervoor, natuurlijk wel, en hoewel ik me op het moment zelf al schaam voor deze kleine diefstal, doe ik het toch. Het is de goedkope Penguin-editie, de herdruk van 1978. Ik leg een dankbriefje op tafel en neem de eerste bus naar Leuven.

's Middags ga ik mijn auto terug oppikken in Brussel: de straten in het centrum zijn al geruimd. De sneeuw is er tot grijsbruine modder geworden. Op mijn auto rust een brede toren van propere blanke sneeuw die onmiddellijk verwaait als ik begin te rijden.

Deze toevallige, nachtelijke ontmoeting in Haasrode in het huis van mijn prof blijft maandenlang nazinderen. Ik vraag mij af: wat bedoelde hij met een groot project overnemen? Waarom stal ik dat boek? Telkens als ik het zie staan in mijn boekenkast, denk ik aan de nacht in zijn bibliotheek.

Vijf jaar later nodigt Remi mij plots uit met een handgeschreven brief. Zijn briefje is kort en zakelijk. Hij doet meteen een datumvoorstel en stelt voor om te komen eten.

‘Misschien kunnen we ook iets anders bespreken.’

*

Onlangs zijn Remi en Anna verhuisd van hun grote pastoriewoning in Haasrode naar het centrum van Leuven. Ze wonen nu in een ruim duplexappartement met veel licht. Vanuit de woonkamer is er een draaitrap naar beneden. Achteraan kijken ze uit op een grote binnentuin en de verlichte Sint-Pieterskerk. Vooraan zien ze op de groene heuvel van Keizersberg met het klooster van de benedictijnen.

Opvallend: ik merk geen boeken in het interieur.

Remi zegt dat hij mij waardeert als schrijver.

Ik waardeer hem ook als professor, zeg ik direct. In het verleden stopte ik altijd een exemplaar van mijn romans in zijn brievenbus, maar ik durfde niet aanbellen. Om eerlijk te zijn, ik had te veel ontzag voor hem. Hij heeft mij altijd geïmponeerd, ik vreesde door de mand te vallen.

Maar de ontvangst is gezellig, zelfs hartelijk, en het klikt ook goed tussen Anna en mij. Remi beweegt wat moeizaam, valt mij op. Een houterigheid in zijn stappen, hij is stram van een lange wandeltocht gisteren, zegt hij.

Sinds onze vorige ontmoeting is er veel voor hen veranderd. Door hun verhuizing van Haasrode naar Leuven, gaan ze nu geregeld naar het ouderlijk huis van Anna in Sint-Amands aan de Schelde. Eigenlijk wonen ze voortaan op twee plekken, afwisselend in Leuven en in het Scheldepdorp. Remi's grote bibliotheek bevindt zich tegenwoordig in Sint-Amands. Zijn psychoanalytische praktijk is hij aan het afbouwen.

We gaan aan tafel. Remi wil mij een belangrijke mededeling doen, merk ik. Ik denk meteen aan het grote project dat hij al dan niet aan mij wil doorgeven, maar het is iets anders. Heel formeel en plechtig zegt hij: 'Ik droom niet meer.'

'Al lang?'

'Al een tijdje, Paul.'

Hij vindt het verschrikkelijk. Als kind droomde hij veel en heftig. Hij weet nog heel precies wat zijn laatste, zijn allerlaatste droom is geweest.

'Een nachtmerrie?'

Zo zou hij het niet noemen.

Het was een heldere, realistische droom, omdat de droominhoud, de scène en de actie ooit echt waren gebeurd. Het was een herinnering, die hem in scherpe filmbeelden opnieuw werd geprojecteerd. Hij speelde zijn eigen rol. 's Ochtends tijdens het slaapwaken had Remi hem voorzichtig gereconstrueerd, voor hij in flarden verwaaide. Het ging over een paard.

Hij zegt, nog steeds op die plechtige toon: 'Ik ben de zoon van Omer en Bertha, landbouwers in de Westhoek, en het noodlot slaat daar sneller toe voor wie gevaarlijk leeft.'

Remi vertelt mij zijn laatste droom, alsof hij daarmee iets aankondigt van groot belang. Ik luister ademloos. Onder tussen heeft Anna onze lege borden bij elkaar geschoven. Ik vraag me al de hele tijd af waarom ik hier zit. Waarom heeft hij mij na vijf jaar weer uitgenodigd?

Hij geeft nu een teken aan Anna, die een grote kartonnen doos binnenbrengt. De doos wordt midden op de tafel geplaatst. We schuiven onze wijnglazen aan de kant.

'Kies maar iets uit,' zegt hij, maar op dat moment verslikt hij zich. Remi snuift en gromt, alsof hij een probleem heeft met iets in zijn keel, ik schrik en verslik mij ook, en terwijl wij beiden nog hoesten en hikken, heeft hij de doos geopend. In de doos is er een roodbruin kluwen van brute figuren, voorzien van uitdagende tronies, ja woeste trekken met bolle blinde ogen, een neus als een slagrand en spijkers erin. Met open bek stoten ze vooruit uit de doos. Als wilden ze er al lang uit ontsnappen.

Ik kijk met afgrijzen toe.

Wat een wrede, schuimbekkende woede is er in deze

Afrikaanse beelden. Ontvelde, kwade mannetjes en vrouwtjes, in een morbide poppenhuis, restanten van een oud bloedvergieten. Ik schrik zelf van wat dit in mij losmaakt.

Maar met spelende handen haalt Remi enkele voorwerpen uit de doos. Hij stalt ze netjes uit op de tafel. Niets van de grimmigheid ervan heeft enig effect op de onverstoorbare Remi en Anna. Bij beiden zie ik een groot gemak in de omgang met de voorwerpen.

Alsof de fetisjen – zoals sommigen ze toch noemen – gewone vakantiesouvenirs zijn, ooit meegebracht uit Afrika? Nee, dat niet maar Remi heeft lang gewoond bij de Yaka in Zuidwest-Congo. Hij kent dit door en door. Lachend kijkt Anna mee in de doos.

Met enige schroom neem ik een van de voorwerpen vast. Met een hete donkere blik kijkt het mannetje mij aan. Er zit ook een gezichtje aan de keerzijde, merk ik op.

‘Januskop,’ zegt Remi. ‘Vruchtbaarheid, man en vrouw.’

Ik kijk voorzichtig in de doos.

‘Kies maar iets,’ zegt hij. ‘Kies er maar een uit, Paul. Je mag er zelfs enkele nemen als je dat wil.’

Ik begrijp de onverwachte generositeit niet. Dit zijn kostbare, authentieke objecten, waarvoor verzamelaars veel geld willen betalen. Hoe gek is het dat hij dit nu aan mij voorstelt?

Remi geeft toelichting bij de verschillende voorwerpen. Hij heeft het over een zekere pater Paricio, maar ik kan niet met volle aandacht naar hem luisteren. De voorwerpen leiden mij de hele tijd af.

‘Kom, kies maar iets uit,’ zegt Remi opnieuw.

Omdat ik niet direct een keuze maak, geeft hij mij nu het

meest onschuldige beeldje, zo zegt hij, en ook nog een fluitje.

Over dit beeldje zegt Remi: ‘Therapeutisch gebruik ter versterking van de vruchtbaarheid, bestemd voor jongens. Moederlijke band verbreken. Introductie van de fallo-logocentrische wereld, waardoor de initiandus het woord kan voeren.’

De twee objecten krijg ik van hem cadeau. Zomaar, gratis, alsof ik hier recht op heb.

Voor de volledigheid en de accuratesse van mijn verhaal, en misschien zelfs om de voorwerpen enigszins te objectiveren, zal ik ze nu eerst grondig beschrijven. Ik doe het heel neutraal, zoals een kunsthistoricus in een museum.

Eerste voorwerp: een houten beeld van twee rug aan rug staande figuren, man en vrouw, wier romp en benen één massa vormen met telkens de armen op de borst. Hoogte: 180 mm. Groot hoofd met horizontaal liggend wrongkapsel. Lange, naar het midden toe aanzwellende romp. Geen opening in de onderbuik. Bruin katoenen weefsel bedekt de heupen tot boven de voeten. Links en rechts een zakje waaruit pluimpjes steken, vastgebonden op de heupen. Sporen van rode kleurstof, wellicht bestreken met een brij van rode aarde.

Tweede voorwerp: houten fluitje, mensvormig. Peervormig lichaam, verbreedt lichtjes naar boven toe. De afgeknotte basis is voorzien van een brede opening en een grof gevlochten raffiasnoertje. De zijdelingse uitsteeksels, onder aan de lippen van het mondstuk, zijn eveneens doorboord. Hoogte 142 mm, diameter buik 50 mm.

De vraag is: waarom geeft Remi mij dit? Zijn dit echt geschenken, of wil hij een wederdienst? Geen enkel geschenk is onschuldig. Trouwens, weet Remi dat ik een boekje uit zijn bibliotheek heb ontvreemd?

Ik vraag hem nog waarvoor het fluitje dient.

‘Gewoon om te laten weten dat je eraan komt. Voor in het donker,’ zegt Remi.

‘Voor als je bang bent?’

‘Nee, daar dient het andere beeld voor.’

Remi, die nooit knipoogt, knipoogt naar mij.

Anna steekt de twee cadeaus in een bruinrode schoendoos van het merk Clarks. Ze bindt de doos dicht met een stevige elastiek. Kort daarna neem ik afscheid.

*

De laatste, de allerlaatste droom van Remi speelde zich af in de Westhoek. Het is de lege vlakte, waarin de geschiedenis van de Eerste Wereldoorlog zich al jaren onverschillig verliest en verdampt in klaprozen en landbouwgewassen. De boerderij van Omer en Bertha, Remi’s ouders, ligt vlak bij de Franse grens, ver weg van het dorp.

Dit is het droombeeld: achter de schuur staat een man met zijn mond wijd open, gebogen achter een tractor bij een laadkar vol mest. Zijn mond is opengesperd, opgespannen als een rode weckpotring.

De pijn is afschuwelijk. Elke beweging die hij maakt, vergroot de pijn nog meer. Omer houdt zich vast aan de prikkelraad die de paardenweide omheint, achter de schuur.

Een kwartier lang heeft hij staan schreeuwen, brullend om hulp. Niemand die hem hoorde. Straks pas komt zijn jongste zoon thuis. Waar blijft die in hemelsnaam?

‘Om de liefde Gods, godver... godver... roept de man, die zelden of nooit betrap werd op vloeken. Bij het loskoppelen van de mestkar is de massief ijzeren dissel op zijn rechtervoet terechtgekomen. Zijn voet is verpletterd. Het was een onhandige, roekeloze beweging, hij had zijn eigen kracht overschat. Hij vloekt opnieuw, loeiend van de pijn. Hij kan de mestkar onmogelijk optillen en zichzelf bevrijden. Hij probeert het drie keer, en voelt hoe door het heffen en trekken de dissel steeds zwaarder zijn voet gaat pletten. Omer heeft getierd maar nu zwijgt hij om zijn krachten te sparen. Hij mag niet bewegen. Scherp gespannen staan al bijna een uur zijn zenuwen.

Zijn vrouw Bertha is in Veurne. Zijn oudere broer Marcel, die knecht is op de boerderij, heeft een dag vrij. De twee oudste kinderen zitten op pensioonaat, maar de jongste, Remi, komt straks terug van school. Waar blijft Remi?

Om de liefde Gods.

Godver... godver... godverdomme Remi.

Omer gilt opnieuw, hij schreeuwt het uit van pijn en onmacht. Er is geen bloed te zien, maar binnen in zijn bottine sopt het. Hij hoort de klokken van de kerktoren van Leisele, en direct daarna die van Beveren. Het is drie uur na de middag, nog een uur voor zijn zoon terug zal keren.

De pijn stijgt in hem op en stroomt door zijn lijf. Het zweet parelt op zijn schedel. Hij staat bij zijn kar vastgespijkerd aan de grond, in de Westhoek waar mijnkraters vijvers

zijn, waar mensen meesters zijn in het zwijgen. Want als ze janken, is er toch niemand die hen hoort.

Iets. Iets verschijnt nu aan Omer in de vorm van een paard dat hem voorzichtig nadert tot aan de prikkeldraad, nu hij eindelijk niet meer gilt.

De twee kijken elkaar aan. Het paard en de man.

Wie weet wat zo'n dier dan denkt of voelt?

Vanuit het witte nulpunt van zijn pijn kijkt Omer in de grote kastanjekleurige paardenogen, honingzoet en smeltend. Paarden kunnen zeer menselijk kijken, dat is bekend. Maar dit paard kijkt wel zeer gevoelig. Meelevend. Zelfs schuld bewust. Haast christelijk staat het paard hem nabij, spreekt hem aan. Alsof een zachte hand Omer vastneemt bij de onderarm, minzaam.

Het paard stond in de wei vlak achter Omer, toen het gebeurde. Om Omer te waarschuwen? Nee, veeleer om er te zijn, omdat het nodig was.

Of had het paard het ongeluk opgeroepen, hem behekst of hem op zijn minst afgeleid?

Met dat paard was toch altijd al iets aan de hand geweest?

Omer zwijgt.

Intussen klinkt de lofzang van de leeuwerik.

'Je hoort hier de stilte,' zegt zijn vrouw Bertha altijd. Omer kijkt toe hoe boven hem de wolken schuiven. Een zwerm spreeuwen zwemt over de akkers. Even lijkt hij mee te zweven over het vloeibare landschap als over een zee, met daarin verspreid de boerderijen als schepen. Wie heeft dit land ooit zo getekend? Zij, de boeren. Ooit was het vernie-

tigd door de wereldoorlog. Overal liggen nu kleine en grote begraafplaatsen met identieke witte zerkjes en gemillimeterd gazon. Overal de namen van mannen en jongens. Eer- vol, niet rancuneus. Telkens als een obus wordt boven ge- ploegd, sakkeren de boeren. Een half miljoen dode jongens en mannen in de grond, zoiets verdwijnt niet direct.

Daar nu niet over praten.

Vlak naast Omer staat het niet zo onschuldige paard. Bella is een krachtige merrie met een goede stamboom, mis- schien wat gevoelig en schrikachtig, koppig van karakter. Ze was een jaar geleden bij hen toegekomen. Omer nam haar over van zijn schoonbroer Gerard, ook een boer.

Dit gebeurde op de andere boerderij. Bella trok de kar, op de bok zaten het jonge neefje Jerry en zijn vader Gerard. De kar kwam terecht in een karrenspoor, waardoor ze plots tegen de paardenkont stootte. In paniek schoot het paard vooruit, Jerry sprong van de kar, en zijn broek bleef han- gen aan een haak. Hij kwam onder de kar terecht. Die nacht stierf de kleine Jerry, inwendig doodgebloed aan een onop- gemerkte gescheurde milt.

Op de boerderij bestond de rouw uit verkrampt en onge- lukkig zwijgen. Voortdoen, nu voortdoen, vooral voortdoen. Daar niet over praten. Elkeen op de boerderij was schuldig aan de dood van die kleine jongen. Kon het paard daar iets aan doen? Het paard moest weg van het erf. Gerards broer Omer had het paard snel overgenomen.

Vlak bij Omer ademt het paard nu nadrukkelijk. Het is rustig op het erf. Een lijster, zonnestrallen. Maar dat paard?

Dat paard heeft al een dode op zijn geweten. Als een

vloek, waardoor iemand veel te vroeg moet sterven. Het lot, het kwaad waarnaar wij staren. Omer slikt.

Niets steekt er uit boven het landschap. Welja, een rijtje populieren, wat olmen, niet meer dan dat. Nergens in de verte is een andere hoeve te zien, niet eens een plompe loods in betonplaten. Omer voelt een verscheurende pijnscheut als hij weer even zijn linkerbeen verzet. Er staat schuim op zijn mond, hij snottert en vloekt opnieuw. Wanhopig tracht hij opnieuw de kar op te heffen, maar de pijn slaat als een plank in zijn gezicht. Het paard rilt mee en wacht. Het blijft hem aankijken. Omer denkt aan de pijn: is hij verminkt voor de rest van zijn leven? Wat denkt een paard daarover? Het paard lijkt te zeggen: ‘Wat denk je dat ik denk dat er is gebeurd?’

Het paard zegt hem: ‘Nee, zo ver ben je nog niet. Je moet wachten. Straks komt...’, en de pijn en de angst van Omer stromen over in het paard dat verstart.

Als in een *sensorium*, dat behulpzaam ontvangt.

Waar blijft Remi? denkt Omer.

Een kraai komt van dichtbij kijken naar die twee, in de zerpzoete geur van mest en silovoer.

‘Wie werkt voor vrouw en kind, en wordt door hen bemind, ’t is Vader.’

Ik draag hier iedereen op mijn schouders, denkt Omer. Hij is de sterkste, de stoerste van de boerderij. Hij is de boer, ook al beseft hij dat zijn vrouw beslist over de wezenlijke zaken. Later zal zijn zoon Remi de hoeve overnemen. Wie anders?

Intussen schuiven boven hem grijze, troebeler wolken

aan, spelend met de waterverf van de lucht. Zijn jongste veertienjarige zoon zal later de boer worden. Alleen beseft die jongen dat nog niet goed.

Zijn veertienjarige zoon? Remi? In feite voelt Omer zich daar steeds onzekerder over. Het hangt vaak in de lucht tussen hen tweeën, maar hier in de Westhoek wordt niet zomaar gezegd wat men denkt. Het paard kijkt hem aan. Een nieuw inzicht komt tot Omer.

De vastberadenheid, de kalmte, de talenten van zijn jongste zoon herkent Omer niet als de zijne. Remi is leergierig, tegelijk onthecht en onvoltooid, terwijl de vader alsmaar blind wil voortwerken en geld verdienen, niet eens uit hebzucht maar uit een diepe angst voor oorlog, armoe of ander onheil. Hoe Remi hem soms aanstaart. Hoe die soms staat te kijken op het erf. Die jongen zet dan de zool van zijn linkervoet tegen de zijkant van zijn rechterbeen, net boven de knie, en kijkt zijn vader afwezig aan, terwijl boven hem de wolken schuiven.

Zijn zoon kijkt naar de wind.

De wolken reizen, denkt Omer, en ik sta hier vastgepind. Onlangs zei zijn zoon, half binnensmonds, dat hij wilde leven als een held. Het verontrustte Omer. Dit is niet iets wat boeren zeggen. Remi doet het voortreffelijk op school. Hij geniet van Latijnse naamvallen, stamtijden van werkwoorden, zei hij laatst nog. Wie bedenkt zoiets? Maar tegelijk is Remi ook handig, hij kan goed dingen repareren, werkt graag met hout. Hij heeft lichte voeten, dat heeft hij van zijn moeder, maar hij heeft ook wel haar neiging tot somberheid geërfd.